

TÜRKİYE'NİN FIRAT KALKANI OPERASYONUNUN ULUSLARARASI HUKUK MEŞRUIYETİ

The International Law Legality Of Turkey's Operations Euphrates Shield

Arş. Gör. Yasin ÖZTÜRK

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Uluslararası Hukuk ABD. Tokat/TÜRKİYE

ÖZET

Fırat Kalkanı operasyonu Türkiye'nin Ağustos 2016'da başladığı ve Mart 2017 itibari ile son bulan Suriye'ye yönelik bir sınır ötesi askeri operasyonudur. Türkiye, Suriye üzerinden hem IŞİD hem de PYD/YPG kaynaklı terör faaliyetlerine maruz kalmış ve Türkiye'nin tehdit algısı devam etmektedir. Türkiye'de süregelen bu saldırılara karşı koymak ve ulusal güvenliğini sağlamak adına Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmış ve önemli ölçüde başarılar elde etmiştir. Ancak kuvvet kullanma meselesi uluslararası tartışmaların çok yoğun olduğu ve meşruiyet konusunun çok hassas olduğu bir konudur. Bu bağlamda fırat kalkanı operasyonunun uluslararası hukuk yönü, operasyonunun uygulama safhasındaki başarısı kadar önem arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin yapmış olduğu bu kuvvet kullanma fiilini bir uluslararası hukuk dayanağı ekseninde yapması önemlidir. Böylece Türkiye, hem maruz kaldığı terör faaliyetlerini ve tehditlerini hem de uluslararası bir yaptırıma maruz kalma ihtimalini ortadan kaldıracaktır. Böylelikle Türkiye'nin operasyonun uygulanması aşamasında uluslararası aktörler tarafından da destek bulma ihtimali güçlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Fırat Kalkanı, Suriye, Kuvvetle Müdahale, IŞİD, Uluslararası Meşruiyet

ABSTRACT

Operation Euphrates Shield is a cross-border military operation against Syria, which Turkey started in August 2016 and ended in March 2017. Turkey has been subjected to terrorist activities originating from both ISID and PYD / YPG via Syria, and Turkey's threat perception continues. Turkey initiated the operation of Fırat Kalkanı in order to defend this ongoing attack and to ensure national security and achieved significant successes. However, the issue of using force is that international debate is very intense and the matter of legitimacy is very sensitive. In this context, the international legal aspect of the Operation Euphrates Shield is as important as the success of the operation in the implementation phase. In this respect, it is important for Turkey to do this act of using force in the axis of international law. Thus, Turkey will have eliminate both terrorist activities and threats it is exposed and the possibility of being subjected to international sanctions. In this way, Turkey will be more likely to find support by international actors in the implementation phase of the operation.

Key Words: Euphrates Shield, Syria, Use of Force, ISID, International Legality

1. GİRİŞ

Fırat Kalkanı operasyonu Türkiye'nin 16 Ağustos 2016'da başladığı ve Mart 2017 itibari ile son bulan Suriye'ye yönelik bir sınır ötesi askeri operasyon olarak tanımlanabilir. Türkiye, Suriye krizi ile birlikte ortaya çıkan sınır güvenliği sorununa ek olarak, bölgede faaliyet gösteren IŞİD ve PYD/YPG ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2014'de Musul büyükelçilik binası IŞİD tarafından ele geçirilmiş, Süleyman Şah türbesi bir operasyonla taşınmak zorunda kalmış buna ek olarak her iki terör örgütü de Türkiye içerisinde silahlı saldırı ve bombalı eylemler düzenleyerek Türkiye'nin ulusal güvenliğine büyük zararlar vermişlerdir.

Türkiye'de süregelen bu saldırılara karşı koymak ve ulusal güvenliğini sağlamak adına Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmış ve önemli ölçüde başarılar elde etmiştir. Ancak her ne kadar Türkiye'nin Suriye topraklarında yürüttüğü bu operasyon hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi(BMGK) nezdinde hem de meşru müdafaa doktrini gereğince uluslararası hukuk meşruiyeti olsa da yine de Türkiye'ye yönelik özellikle Suriye iktidarınca bir egemenliğe müdahale olarak yorumlanmaktadır. Fırat Kalkanı operasyonu Türkiye'nin IŞİD'e yönelik mücadelesinin son aşamasını temsil etmektedir. Bu açıdan IŞİD ve PYD ile mücadele Türkiye için ulusal güvenlik meselesi olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında sınır

güvenliği meselesi de Türkiye için ayrı bir önem de arz etmektedir(Yeşiltaş vd.,2016:22-23). Bu bağlamda Türkiye’de ki sayısız bombalı ve fedai niteliğindeki eylemler göz önüne alındığında bu terör unsurlarının Türkiye için bir tehdit olmaya devam ettiği açıktır.

Bu bağlamda bu çalışma uluslararası hukuk kaynakları ve Türkiye’ye yönelik Suriye üzerinden yapılan saldırılar ve tehditler çerçevesinde Fırat Kalkanı Operasyonunun hukuki meşruiyetine dair bir analiz yapma hedefi gütmektedir. Bu amaçla, Türkiye’nin yaşadığı ulusal güvenlik sorunları ve tehdit algısı üzerinden uluslararası hukukun kuvvet kullanma fiiline cevaz veren kaynakları ilişkilendirilerek Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonuna dair tezleri üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Böylece Fırat Kalkanı Operasyonunun uluslararası hukuk meşruiyetine yönelik bir analiz yapılması amaçlanmaktadır.

Bu amaç çerçevesinde çalışmanın birinci bölümünde; Suriye krizi çerçevesinde terör örgütleri kaynaklı Türkiye’nin yaşadığı ulusal güvenlik sorunları ele alınarak Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonunun yapmaktaki zorunluluğu gösterilecektir. İkinci bölümde, uluslararası hukuk kuralları bağlamında kuvvet kullanma konusuna kuvvet kullanmanın istisnaları açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Üçüncü bölümde, Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonuna dayanak olarak gösterilen uluslararası hukuk kaynakları gösterilecek, dördüncü bölümde ise; uluslararası aktörlerin Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonuna yönelik tutum ve söylemleri ele alınarak uluslararası sistem nezdinde operasyonun kabul edilebilirliği konusu ele alınacaktır.

2. SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN TEHDİT ALGISI VE REEL POLİTİK

Türkiye’nin Fırat Kalkanı operasyonuna IŞİD kaynaklı maruz kaldığı terör faaliyetleri olarak gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda ilk olarak 11 Haziran 2014 tarihinde gerçekleşen ve diplomatik temsilcilerin de olduğu 49 Türk vatandaşının rehin aldığı Musul konsoloslugu baskını ile IŞİD ile ilk kez doğrudan karşı karşıya kalan Türkiye, ilerleyen süreçte IŞİD kaynaklı Abdurrahman Alagöz tarafından yapılan 20 Temmuz 2015’teki 100 kişinin öldüğü Suruç olayı, yine IŞİD bağlantılı Yunus Emre Alagöz tarafından yapılan 102 kişinin hayatını kaybettiği çok sayıda kişinin yaralandığı Ankara Garı saldırısı, Nabil Fadli tarafından yapılan 15 kişinin hayatını kaybettiği Sultan Ahmet saldırısı yine Fırat Kalkanı operasyonu devam ederken yapılan 30’dan fazla kişinin hayatını kaybettiği Taksim reına saldırıları Türkiye’nin IŞİD kaynaklı yaşadığı mağduriyetleri açıkça göstermiş ve bu tehditlerin sürmesi Türkiye’nin kendisine bir meşru müdafaa hakkı doğurmuştur(Taşdemir,2016:82). Türkiye Irak merkezli IŞİD tehditleri almış olsa da Türkiye’ye yönelik yapılan terör fiillerinin Suriye üzerinden geldiği açıktır.

Benzer şekilde merkezi Suriye’de olan Türkiye’de de faaliyet göstererek PKK’nın uzantıları olan PYD ve TAK’ın gerçekleştirdiği Ankara Merasim Sokak, İstanbul Vodafone Arena saldırıları benzeri terör faaliyetleri Türkiye’nin Suriye operasyonun temel gerekçelerinden bir tanesi olarak da gösterilebilir(Taşdemir, 2016:82).

Türkiye yukarı da bahsi geçen terör faaliyetlerine maruz kalmasının yanında Fırat Kalkanı operasyonuna gerekçe olarak hem koruma sorumluluğu hem de uluslararası örgütler nezdinde alınan kararlar bağlamında da Suriye’ye Fırat Kalkanı operasyonu yapma gerekliliğini kendisine haklı neden olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde Türkiye’nin reel politik, ulusal ve uluslararası gereklilikler bağlamında Fırat Kalkanı operasyonunun icra etmek gerekçeleri, operasyonun uluslararası anlamda kabul edilirligi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu gerekçeler ekseninde bakıldığında Türkiye’nin Fırat Kalkanı operasyonunda 4 temel beklentisi olduğu söylenebilir.

- ✓ Bunlar siyasi olarak, Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede Türkiye’ye düşman bir PKK/PYD kaynaklı bir Kürt devletinin kurulmasının önlenmesi,
- ✓ Askeri olarak, IŞİD’in bir terör örgütü olarak Türkiye için oluşturduğu tehdidin ortadan kalkması ve PYD’nin Fırat nehrinin doğusunda kalması,
- ✓ Ekonomik olarak ise, bölgede Türkiye ile müttefik olan Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin petrolünün Avrupa’ya Türkiye üzerinde taşınmasının sürmesi ve bu bağlamda Suriye’de oluşacak ve Akdeniz’e ulaşacak bir Kürt kantonunun yeni bir alternatif olarak doğmasının engellenmesi(Tarakçı:2017),

- ✓ Algısal olarak da; Türkiye'nin iç kamuoyu ve uluslararası sisteme karşı Türk silahlı kuvvetlerinin varlığının ve bölgedeki etkinliğini göstermek, olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda Türkiye, Suriye'de faaliyet gösteren ve aynı zamanda uluslararası bir tehdit olarak kabul edilen IŞİD ve PKK'nın bölgedeki unsurlarla mücadeleyi bir uluslararası sorumluluk olarak da görmüştür.

3. ULUSLARARASI HUKUK İLKELERİ BAĞLAMINDA KUVVETLE MÜDAHALE YASAĞI VE İSTİSNALAR

Uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde kuvvet kullanma konusunu düzenleyen ve küresel manada kapsayıcı iki temel uluslararası hukuk düzenlemesi olduğu söylenebilir. Bunlar BM Şartı çerçevesinde yapılan kuvvet kullanma yasağı ve istisnaları ve uluslararası örf, adet hukuku çerçevesindeki kuvvet kullanma yasağı ve istisnalarıdır.

3.1 BM Şartı Çerçevesinde Kuvvet Kullanma Yasağı

BM Şartı'nın md. 2/4'te geçen, *“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar(BM Şartı,1945)”*, ifadesi doğrudan ve açık bir şekilde devletlerin kuvvet kullanımını yasaklamıştır. Ancak md. 2/4'teki en temel çelişki ise “kuvvet kullanma” kavramının kapsamının ve sınırlarının çizilmesi ile ilgilidir. Bu noktada kuvvet kullanmadan kasıt uluslararası hukuka aykırı bir fiil olarak kabul edilmektedir. BM Şartı'da bu çelişkinin oluşturacağı uyumsuzlukların çözümü için kuvvet kullanma fiiline belli açıklamalar getirmiştir.

Bu açıdan BM Şartı 7. Bölüm, md. 39(BM Şartı:1945)'da kuvvet kullanma fiiline yönelik, *“Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.”*, maddesi düzenlenmiştir. Ancak bu “saldırı” kavramının unsurları, içeriği, sınırlılıkları BM tarafından düzenlenmediği için devletler tarafından yapılan fiillerin saldırı statüsüne girip girmediği o dönem ki konjonktür ekseninde şekillenmiştir. Ancak BM Şartı saldırı fiilini kavram olarak yasaklamıştır.

Bunun yanında yine BM Şartı md. 51, *“Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”*, ifadesi içerisinde kullanılan silahlı saldırı kavramıdır. BM Şartı ilk olarak saldırı fiilinin yasak olduğuna dair md. 39'u düzenlemişken ikinci olarak da md. 51'deki “silahlı saldırı” fiilinin yasak olduğuna dair bir düzenleme getirmiştir. Ancak öyle ki BM Güvenlik Konseyi, md. 39'da geçen “saldırı” kavramı gibi md. 51'de geçen “silahlı saldırı” fiilinin de unsurları ve kapsamı ile ilgili olarak bir açıklama getirmemiştir. Ancak silahlı saldırı fiili sonuç olarak mağdur devlete meşru müdafaa hakkı doğurması nedeniyle bir önem arz etmektedir.

Yine BM kaynaklı bir diğer kuvvet kullanma yasağı 1985'te ABD'nin Nikaragua'ya yönelik olarak ülkede SSCB yanlısı iktidarın başa geçmesi sonrası isyancı gruplara silah ve lojistik destek vermesi üzerine Nikaragua'nın konuyu UAD'ye taşıması sonucu, Divan ABD'nin silahlı grupları desteklediğini ve bu faaliyetin silahlı saldırı fiili kapsamına girdiği gerekçesiyle meşru müdafaa hakkının doğduğu, kararını vermiştir(Yılmaz ve İrk:2015). Bu karar ile bakıldığında doğrudan devletin ordusu ile değil vekalet savaşçılara destek ile yapmış olduğu fiiller de yasak kapsamına girmiştir.

3.1.1 Uluslararası Örf ve Adet Hukuku Bağlamında Kuvvet Kullanma Yasağı

Hem uluslararası hem de ulusal hukuk uygulamalarında örf ve adet/teamül hukukunun 2 temel unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki, uzunca bir süreden beri süregelen olmasını ifade eden maddi unsur, ikincisi ise, tüm aktörlerin doğrudan veya zımnen kabul ettiği manevi unsurdur. Latince “Opinio Juris” olarak da nitelendirilen bu unsur, devletlerin kimi durumlar için ortak tutumlar sergilediğini ve bununla bağlayıcı olduklarını ifade eder. Bu açıdan yazılı olarak düzenlenmiş olsa ya da olmasa bile kimi uygulamalar uluslararası örf ve adet hukukunun kapsamına girmektedir. Öyle ki hukuk kuralları kodifiye olmadan evvel

tüm kuralların örf ve adet hukuku çerçevesinde uygulandığı bilinmektedir. Kuvvet kullanma yasağı da bu konulardan bir tanesidir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, egemen bir devletin ülkesine yönelik olarak kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidi, silahlı saldırı vb. Faaliyetler uluslararası hukukça açık bir şekilde yasaklanmıştır. Ancak bu açık yasağın istisnaları mevcuttur.

3.2 Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

BM Şartı, uluslararası örf ve adet hukuku ve ikili ya da çok taraflı tüm antlaşmalarda kuvvet kullanma fiili açıkça yasaklanmış olmasına rağmen uluslararası hukuk bu yasağın istisnai durumlarını da kendi içerisinde oluşturmuştur. Kuvvet kullanma fiili ve ilgili durumlarla ilgili tartışmaların temelini bu istisnai durumlar oluşturmaktadır.

3.2.1 Davetle Müdahale

Davetle müdahale kavramı, devletlerin bir antlaşmayla veya çağrılarını üzerine yapılan bir müdahaledir. İç silahlı çatışmalar ile ilgili olarak bir devletin başka bir devletten kendi ülkesi içerisindeki çatışmalara müdahale etmesi için çağrıda bulunmasını ifade eder. Buradaki en temel unsur meşru hükümetin kendi rızası ile yaptığı çağrı ile böyle bir davetin gerçekleştirilebileceğidir. Bu müdahale iki türlü gerçekleştirilebilir. Bunlar devam eden bir çatışma ile ilgili olarak davet edilebilir ya da daha önce yapılmış ikili bir antlaşma ile bir devlet doğrudan müdahale edebilir. Davetin geçerlilik süresi, yoğunluğu ve sınırlılıkları daveti yapan devlet tarafından çizilebilir. Ayrıca bu müdahalenin de uluslararası hukuk kurallarına uygunluğu da asli bir unsurdur. Rusya'nın Suriye müdahalesi 30 Ekim 2015'te Beşar Esad'ın Rusya'ya yaptığı davet ile gerçekleşmiştir. Ancak ülke topraklarının %30'luk kısmına hükmeden ve kalan kısımlarda egemen olmayan iktidarın meşruiyeti, daveti gerçekleştirecek bir pozisyonda olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Rustemova Demirci:2016,138-146). Burada Suriye'deki yaşanan çatışmaların iç savaş mı yoksa terör eylemi mi olduğu ayrımı önem arz etmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın IŞİD ve isyancılarla mücadele söylemi müdahalenin meşruiyetinin gösterilmesini sağlamaya yöneliktir.

3.2.2 BM Şartı 7. Bölüm Kararı İle Müdahale

Kuvvet kullanmanın uluslararası hukuk nezdinde en meşru ve kabul edilebilir olduğu durum BM Şartı, Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler, başlıklı 7. Bölüm md. 39(BM Şartı,1945)'da geçen, "*Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.*", ifadesidir. Bu bağlamda GK, md. 41'de öncelikle silahlı olmayan tedbirlerin alınması ifade edilmiş ancak md. 42(BM Şartı,1945)'de uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla kara, deniz ve hava kuvvetleri aracılığı ile gerekli gördüğü her tür girişimde bulunabilir, denilmiştir. Böylece BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası hukukta meşru bir kuvvet kullanımı için cevaz verecek birim olduğu da gösterilmiştir.

3.2.3 Meşru Müdafaa Doktrini

Meşru müdafaa kavramı uluslararası hukukta kuvvet kullanımını meşru kılan en önemli unsurlardan birisidir. BM Şartı md. 51'de de düzenlenen bu unsur aynı zamanda uluslararası örf ve adet hukukunun kapsamına da girmektedir. Ancak meşru müdafaa'nın uygulanabilmesi içinde bir silahlı saldırı fiiline maruz kalınması ön şarttır. Yine bu noktada meşru müdafaa fiili de yine uluslararası hukuk nezdinde düzenlenmiştir yani sınırsız bir uygulama değildir. Bu sınırlayıcı unsurlar; gereklilik ve orantılılıktır. Orantılılık, meşru müdafaa hakkını kullanan devletin karşı devleti yok etmeye yönelik değil faaliyetlerini zayıflatmaya yönelik bir karşılıktır (Bozkurt ,2007:57-58). Yani saldırı fiili bitince orantılılık ilkesi bağlamında meşru müdafaa fiili de son bulmalıdır. Gereklilik ise; saldırının durdurulması için kuvvet kullanmaktan başka bir seçeneğin kalmamasını ifade etmektedir (Bozkurt,2007:58). Bu açıdan kuvvet kullanma dışındaki yol ve yöntemlerle sonuçlandırılacak bir saldırıya karşı kuvvet kullanımı da meşru kabul edilmemektedir.

3.2.4. "İsteksizlik ve Aciziyetlik" Doktrini

"İsteksizlik ve aciziyetlik" doktrininin uluslararası hukuk literatürüne 11 Eylül ile birlikte girdiği söylenebilir. Bu durum öncesinde devletler tarafından gelen saldırılara karşı meşru müdafaa olarak

değerlendirmekteyken, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan devlet dışı silahlı aktör kavramı ile daha geniş yorumlanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda “isteksizlik ve aciziyetlik” kavramı başka bir devletin toprakların yapılan silahlı saldırılara karşı o devlet bu saldırıları önleme konusunda isteksizse veya acizse bu durum mağdur devlete meşru müdafaa hakkı doğurur şeklinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin IŞID müdahalesi ile ilgili olarak bu tezi öne sürdüğü ifade edilebilir. Ancak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 29 Kasım 2016’da yapmış olduğu konuşmasında, “Devlet terörü estiren zalim Esed’in hükümranlığına son vermek için biz oraya girdik, başka bir şey için değil(Bozkurt,2007:58)” ifadesi Türkiye’nin Suriye operasyonu konusundaki haklı gerekçelerini olumsuz etkileyecektir. Bu bağlamda Türkiye’nin meşru müdafaa temelli operasyonunun egemen bir devlet toprağına saldırı fiili olarak kabul edilme ihtimali ortaya çıkmaktadır(Research Turkey,2016).

Bu doktrin özellikle ABD tarafından kullanılmıştır. 2007 yılı ABD Başkanlık seçimlerinde Obama, kendi yönetiminde El- Kaide’nin üst düzey liderlerine yönelik eğer Pakistan bir faaliyette bulunmazsa ve örgüt mensuplarının bölgede gizlendiğine dair önemli istihbarat edinilirse, müdahale edileceğini ifade etmiştir. Devamında ise, eğer elimizde El-Kaide liderleri ile ilgili olarak bir istihbarat varsa ve Pakistan bu konuda “isteksiz ve aciz” ise bunu biz yapmalıyız demiştir (Presidential candidate Debates Pakistan,2017). Mayıs 2011’de de ABD silahlı kuvvetleri Pakistan’da yaptığı bir operasyonla Bin Ladin’i öldürmüşlerdir. Bu durum Pakistan hükümetince “yetki verilmemiş tek taraflı operasyon” olarak eleştirilmiştir. ABD’nin Pakistan’a yapmış olduğu operasyon iki devlet arasındaki ilişkileri germiş ve gelecekte Pakistan’ın konumundaki bir devletin “isteksizlik ve aciziyetlik” doktrini ekseninde topraklarına yapılan bir operasyona silahlı güç kullanarak karşılık vereceği ihtimali de uluslararası sistemde tartışılmaya başlanmıştır (Deeks.2012:485-486).

3.2.5 İnsancıl Müdahale

İnsancıl müdahale kavramı, kuvvet kullanma yasağının bir diğer istisnasını oluşturmaktadır. İnsancıl müdahale ya da ilerleyen dönemde koruma sorumluluğu kavramına ikame olarak da kullanılan bu kavramın en önemli ayırt edici yanı bir devlet veya uluslararası örgüt tarafından uygulanmasıdır. İnsancıl müdahalenin gerekçesi olarak da, yaygın iç çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacı ile yapılması olarak söylenebilir. İnsancıl müdahalenin bir diğer ayrımı da; müdahale yapılan devletin rızasının aranmasının gerekli olmamasıdır. Davetle müdahale konusunda davet eden devletin rızası gerekirken, insancıl müdahale de bu şart aranmaz. Ancak insancıl müdahale ile ilgili olarak uluslararası hukukta önemli bir tartışma yürütülmektedir. Bu tartışmanın temeli insancıl müdahale kararını yalnızca BMGK’nin onayı ile mümkün olduğu üzerinedir. Bu tartışmalar sürerken 2005 yılında kavram yeni adıyla koruma sorumluluğu olarak kabul görmüş ve kavram kendi içerisinde önleme, harekete geçme ve yeniden inşa sorumluluğu kavramlarını da türeterek, müdahalenin unsurlarında bir esneklik yaratmış ve müdahale tartışmalarına yeni bir boyutta kazandırılmıştır(Sak,2015:124). Ancak 2011 Libya müdahalesi örneği ve amaç-sonuç arasındaki tutarsızlık ve yapılan müdahalenin iç siyasal yapıyı da değiştirmesi kavramın insani boyutunun siyasi zemine evrilmesine imkan sağlamaktadır. Bu noktada müdahale için yapay gerekçelerin inşa edildiği eleştirileri de söylenmektedir.

4. FIRAT KALKANI OPERASYONUNDA TÜRKİYE’NİN DAYANDIĞI ULUSLARARASI HUKUK ZEMİNİ

Yukarıdaki kısımlarda genel çerçevesi ile uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının bir üst kural olduğunu ancak yasağın istisnai durumlarının olabileceği ve bu yasağın istisnalar ekseninde hukuki bir boyutta bağlayıcı olmayabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de Suriye’ye yönelik yapmış olduğu Fırat Kalkanı operasyonunu meşru bir zeminde başlatmış ve sürdürmüştür. Bu durum Türkiye’ye yönelik muhtemel uluslararası baskı ve uluslararası hukuk yaptırımlarının önüne geçilmesi için hayati bir unsurdur. Çünkü kuvvetle müdahale de bulunan tüm devletler yaptıkları fiili bir şekilde meşru bir zeminde açıklamışlardır ya da açıklama çabası içerisine girmişlerdir. Aksi takdirde egemen bir devlet ülkesine yapılan bir müdahale olarak kabul edilerek, ağır yaptırımlara maruz kalınabilir.

Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye’nin de Fırat Kalkanı operasyonunu uluslararası hukuk zemininde yaptığının açık bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Fırat Kalkanı operasyonunun dayandığı uluslararası hukuk düzenlemeleri,

- ✓ BM Güvenlik Konseyi’nin, Uluslararası Barış ve Güvenliği Tehdit Eden Terör Eylemleri başlıklı 20 Kasım 2015 tarihli, 2249 sayılı kararı, (Resolotion S/RES/2249,2015),

- ✓ BM Şartı, md. 51’de düzenlenen meşru müdafaa hakkı (BM Şartı,1945),
- ✓ İsteksizlik ve acizyetlik doktrini bağlamında müdahale hakkı, olarak kabul edilebilir.

İlk olarak BM Güvenlik Konseyi’nin 2249 sayılı kararı çerçevesinde ele alırsak, kararda geçen 8 madde de, IŞİD’in Ankara, Paris vb. Saldırıları kınanmış, IŞİD’in uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit oluşturduğu ve IŞİD kaynaklı terör faaliyetlerinin yaptığı tahribattan duyulan üzüntü belirtilmiş ve kararın en önemli maddesi olan md. 5’te, tüm BM üyelerine çağrı yapılarak, evrensel insan hakları, mülteciler ve uluslararası insancıl hukuk ve özellikle BM Şartı’na dayanılarak Irak ve Suriye’de IŞİD’in hüküm sürdüğü bölgelere yönelik her türlü önlemi alınması böylece müstakbel saldırıların engellenmesi ve önlenmesinin sağlanması ifade edilmiştir. Bu karar ekseninde bakıldığında Türkiye tek başına BM Güvenlik Konseyi’nin 2249 sayılı kararına dayanak göstererek dahi Suriye’ye yönelik askeri bir harekât yapması uluslararası hukuk nezdinde meşru olarak kabul edilmektedir.

İkinci olarak; BM Şartı md. 51’de geçen meşru müdafaa hakkı açısından bakarsak, Türkiye’nin devlet nezdinde öne sürdüğü en önemli yaklaşımı temsil ettiği ifade edilebilir. Bu açıdan Başbakanlık Koordinasyon Merkezinin yapmış olduğu basın açıklamasında da Türkiye’nin Fırat Kalkanı operasyonun da BM Şartı md. 51 kapsamında ifade edilen meşru müdafaa hakkı kapsamında yapıldığı ifade edilmektedir. Mezkur açıklamada geçen;

“1- Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) Batı ve Güney yönüne doğru ilerlemesini sürdürmüştür.

2- Cerablus (Karkamış) bölgesinde Amerina, Ayn El Bayda, Dabis, Balaban, Suraysat, Cebel Kussa, Kirk Mağara, Kırata, Aşağı Amerina ve Ez Zahiriyah köyleri terörist unsurlardan temizlenmiş ve ÖSO kontrolüne geçmiştir.

3- Rai (Çobanbey) bölgesinde Ayyaşe, Şeyh Yakup ve Kersanlı köyleri terörist unsurlardan temizlenmiş ve ÖSO kontrolüne geçmiştir.

4- Türk Kızılayı ekiplerince ihtiyaç sahiplerine insani yardım ulaştırılması ve sıcak yemek dağıtımına başlanmıştır. 27.08.2016 tarihinde 5.000 kişilik sıcak yemeğin dağıtımı gerçekleştirilmiştir (Başbakanlık,2017).”

İfadeleri Türkiye’nin operasyonda yalnızca terörist unsurlarla mücadele ettiğini ve bölgedeki varlığının temel dayanağının bölgede var olan tehdidin sürekliliği olduğu görülmektedir. Uluslararası hukukta Jus Ad Bellum olarak nitelendirilen Haklı Savaş doktrini bağlamında bakıldığında meşru müdafaa hakkı hem uluslararası örf ve adet hukukunca hem de BM Şartı bağlamında meşru olarak kabul edilmektedir (Kretzmer,2013). BM Şartı açısından bakıldığında meşru müdafaaanın unsurları olan silahlı saldırı ve devlet dışı aktörden gelen saldırı veya tehdit fiilleri Türkiye’nin IŞİD müdahalesine bakıldığında mevcut ve geçerli olduğu açıkça görülmektedir. Bunun yanında meşru müdafaaanın diğer unsurları olan gereklilik ve son çare gibi faktörlerde Türkiye’nin müdahalesinin uygunluğunu göstermektedir (Ruiz, Aguado,2005).

Türkiye’nin Fırat Kalkanı operasyonun da dayandığı uluslararası hukuk zemininin üçüncü unsuru, “isteksizlik ve acizyetlik” doktrinidir. Bu kavram özellikle Türkiye’nin yaptığı müdahaleye karşı sunulacak önemli bir hukuk yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tom Ruys’a göre “İsteksizlik ve acizyetlik” doktrini, özellikle 11 Eylül sonrası tartışılmaya başlanılan, sınır ötesi coğrafyalardan gelen ve devlet dışı silahlı aktörlerce yürütülen saldırı ve benzeri fiillere karşı yapılan kuvvet kullanımını ifade etmektedir. Meşru müdafaa hakkına benzerlik gösterse de buradaki en temel ayırım devlet dışı silahlı aktörlerin faaliyet gösterdiği ve silahlı saldırının geldiği ülkedeki merkezi idarenin bu yapılarla mücadelesinde isteksiz veya acizyet göstermesi durumunda bu durumun mağdur devlet tarafından kuvvet kullanma hakkı doğuracağıdır. Bu noktada bu doktrin meşru müdafaa hakkının geniş yorumuna dayandığı da söylenilebilir. Bu doktrin geniş anlamda yorumlanmasının öncüsü de yine ABD olmuştur. Ancak bu geniş yorum hem mağdur devlete tek başına meşru müdafaa hakkı tanımayı amaçlarken hem de birçok devletten oluşan koalisyon güçlerinin de bu müdahaleyi yapabileceklerini öne sürerek büyük bir tartışma ve eleştiriyi de ortaya çıkarmıştır(Research Turkey,2016). Ancak bu tartışma ve eleştirilere rağmen isteksizlik ve acizyetlik doktrininin hali hazırda uluslararası hukukta kabul görmüş olduğu söylenebilir. Yine Tom Ruys’a göre, Türkiye, Fırat Kalkanı operasyonunu da bu doktrin üzerinden yürütmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılırsa; Türkiye' Fırat Kalkanı operasyonu ile Suriye'ye yapmış olduğu kuvvet kullanma fiilini uluslararası hukuk düzleminde gerçekleştirmiştir. Bu açıdan uluslararası kamuoyunun tepkisi ve söylemleri de Türkiye'ye destekler niteliktedir. Bu bağlamda Türkiye hem BM Güvenlik Konseyi kararları hem meşru müdafaa ilkesi hem de aciziyetlik ve isteksizlik doktrini bağlamında bakıldığında haklı bir müdahale yürütmektedir.

5. ULUSLARARASI AKTÖRLERİN FIRAT KALKANI SÖYLEMLERİ

ABD, Obama (Press Brifing,2016) ve Trump(Press Brifing,2016) dönemlerinde ayrı ayrı Beyaz Saray sözcülerinin yaptıkları basın açıklamalarında Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak IŞID ile mücadelesinin desteklendiği ve ABD tarafından bu konuda destek ve katkıların sağlanacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu noktada Türkiye'nin sınır güvenliğinin sağlanması çabasına da ayrıca destek verilmiştir. Ancak bu açıklamalarda Türkiye ile özellikle Kürt gruplar arasındaki gerilimin yükselmesi konusu dile getirilmiş ve ABD kanadında Türkiye'nin Suriye müdahalesinde yalnızca amacının IŞID ile mücadele olması gerektiği ve Kürt gruplarında IŞID ile mücadele de önemli katkılar sağladığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Türkiye'ye Fırat Kalkanı operasyonun da desteğinin IŞID ile mücadele noktasında olduğu ve müdahalenin Kürt gruplara yönelmesi durumunda bu desteğin kesileceği kolaylıkla söylenebilir.

Rusya'nın Fırat Kalkanına tepkisi de ABD ile aynı seyirde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin IŞID ile mücadele çerçevesinde yaptığı operasyona destek veren Rusya, yine Suriye'deki Kürtler için bir koruyucu konumuna geçmiştir. Bu noktada operasyonun sınırları Rusya için de yalnızca IŞID ile mücadele üzerine olmuştur. Öyle ki Recep Tayyip Erdoğan'ın operasyonun hedefinin Esad yönetimine yönelik olduğu ifadesi sonrası ilişkiler kısa süreliğine gerilmiş ve Türkiye bu söylemini düzeltmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda Rusya, hali hazırda Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığını bir tehdit olarak görmemekte ancak operasyonların boyutu ve hedeflerinin değişmesi Rusya'nın politikalarında da radikal değişimleri beraberinde getirmektedir.

İran ise, Fırat Kalkanı operasyonunun Suriye'nin egemenliğine bir müdahale olarak değerlendiren neredeyse tek ülke olmuştur. İranlı sözcü Kasımı'nın bu ifadesi, Fırat Kalkanı operasyonunun barış, güvenlik ve istikrarı sağlamayacağı yine yapılan operasyonun merkezi hükümetle organize bir şekilde yapılmadığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye müdahalesi İran için uluslararası hukuka aykırı bir kuvvet kullanımı olarak değerlendirilmiştir (İran'dan Fırat Kalkanı...,2016). Operasyonun doğal bir sonucu olarak da Suriye, Türkiye'yi egemenliğine müdahale gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye mevcut haliyle Fırat Kalkanı operasyonun da uluslararası aktörlerce doğrudan destek gördüğü açıktır. Ancak bu destek Türkiye için sınırsız bir boyutta değildir. Fırat Kalkanı operasyonunun bölgedeki Kürt unsurlara yönelmesi bu uluslararası desteği ortadan kaldırabilir. Hali hazırda son bulan Fırat Kalkanı operasyonunun yeni boyutları yine IŞID ile mücadele temelinde olması Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesinin hukuki meşruiyetinin sağlanması ve devamlılığı için hayati bir unsurdur.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, uluslararası sistemde IŞID'ı terör örgütü olarak kabul eden ilk devletler arasındadır. Ancak Türkiye'nin IŞID ile fiili olarak tanışması 11 Haziran 2014'te olmuştur. Hem Türkiye'nin ülke dışındaki toprağı olarak kabul edilen konsolosluk binasına yapılan saldırı ve diplomatların rehin alınması, ilerleyen süreçte Kilis ve Hatay'a IŞID tarafından sınır ötesinden yapılan roket saldırıları, hem de Türkiye'de IŞID'li teröristlerce gerçekleştirilen terör faaliyetleri Türkiye'yi IŞID'e yönelik hem sınır içi hem de sınır ötesi tedbirler almak zorunda bırakmıştır. Bununla birlikte Türkiye, kendi sınırında faaliyet gösteren bir terör örgütü olan IŞID'den devam eden bir tehdit almış ve almaya devam etmektedir.

Türkiye, IŞID'den hem ülke içi hem de sınır ötesinden kaynaklı aldığı tehditler ve vukuu bulan terör faaliyetleri neticesinde hem uluslararası örf ve adet hukuku hem de BM Şartı ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2249 sayılı kararı bağlamında meşru müdafaa hakkı bağlamında Suriye'ye yönelik IŞID faaliyetlerini durdurmak ve mevcut tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla kendisinde kuvvet kullanma hakkı ve sorumluluğunu görmüştür. Bu çerçevede yapmış olduğu Fırat Kalkanı operasyonu ile bölgede IŞID ile doğrudan mücadele etmiş ve Suriye içerisinde bazı bölgelerin IŞID unsurlarının temizlenmesini sağlamış hem de kendi sınır güvenliğini belli ölçülerde sağlamıştır. Türkiye, Fırat Kalkanı operasyonunu uygularken uluslararası hukuk ilkelerine riayet etmiş ve BM'nin tüm devletlere yüklediği sorumluluğu da üstlenmiştir.

Bu bağlamda Türkiye'nin Fırat Kalkanı operasyonu meşru müdafaa hakkı çerçevesinde meşru bir boyuttur.

Yine Türkiye, uluslararası hukukta 11 Eylül sonrası tartışılan ve ABD'nin öncülük ettiği "acziyetlik ve isteksizlik" doktrini bağlamında, merkezi hükümetin tesir edemediği ve yönetilemeyen alanlar olarak ifade edilen bölgelerde faaliyet gösteren devlet dışı silahlı aktörlere karşı meşru müdafaa hakkının kullanılacağı şeklindeki yorum üzerine de Suriye'ye yaptığı operasyonun meşruiyetini ifade edebilmektedir. Bu bağlamda Suriye'deki Esad hükümetinin IŞİD ile mücadelede acziyet göstermesi, Türkiye'nin bu doktrin bağlamında Suriye'ye silahlı bir kuvvet kullanımını da meşru kılmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası aktörler nezdinde de Rusya ve ABD gibi bölgedeki diğer etkin aktörlerde de Fırat Kalkanı operasyonu ile ilgili olarak göreceli olarak destek bulması, Türkiye'nin yapmış olduğu operasyonunun kabul edilirliliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Ancak hali hazırda son bulan fakat Türkiye'de iktidar kanadının söylemleri çerçevesinde devamı yapılması muhtemel Suriye operasyonlarının da yine IŞİD ile mücadele ekseninde yapılması gerekmektedir. Öyle ki operasyonunun bölgedeki Kürt unsurlara yönelmesi Türkiye'nin hem uluslararası hukuk nezdinde hem de uluslararası aktörler nezdinde meşruiyetinin kaybolmasına neden olabilir. Bu durum Türkiye'nin egemen devletin toprağına müdahaleye kadar gidecek bir süreci başlatabilir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Koordinasyon Merkezinden "Fırat Kalkanı Operasyonu" hakkında yapılan basın açıklaması.

http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=2a0e4e31-1a6d-4d65-9074-cc8b7097d0f6 (E.T. 13.04.2017)

Bozkurt, E.(2007), Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, Asil Yayın Dağıtım, 2007.

Rustemova Demirci, S.(2016), "Suriye Krizinde Davetle Müdahale Sorunu", ed. Fatma Taşdemir, Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk, Nobel Yayınları.

"Erdoğan TSK'nın Esad'ın Hükümranlığına Son Vermek İçin Girdiğini Söyledi", <https://tr.sputniknews.com/politika/201611291026047687-erdogan-tsk-esad/>, (E.T 12.04.2017)

Deeks, A.S.(2012), "Unwilling or Unable": Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense, Virginia Journal of International Law Association.

"İran'dan Fırat Kalkanına İlk Tepki", <https://www.ntv.com.tr/dunya/irandan-firat-kalkanina-ilk-tepki,7G677xtD8E-4PUFe2NwV5w> (E.T. 14.04.2017)

Kretzmer, D.(2013), The Inherent Right to SelfDefence and Proportionality in Jus Ad Bellum, The European Journal of International Law Vol. 24 no. 1.

Ochoa-Ruiz, N., Salamanca-Aguado, E.(2005), "Exploring the Limits of International Law relating to the Use of Force in Self-defence", The European Journal of International Law Vol. 16, no.3 © EJIL.

"Presidential candidate Debates Pakistan", http://www.nbcnews.com/id/23392577/ns/politics-decision_08#.WOt8NVPyh-U (E.T 12.04.2017)

"Press Briefing by Press Secretary Josh Earnest, 8/24/16", <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/08/24/press-briefing-press-secretary-josh-earnest-82416> (E.T 13.04.2017)

"Press Briefing by Press Secretary Sean Spicer, 2/8/2017", <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/02/08/press-briefing-press-secretary-sean-spicer-282017-10> (E.T 13.04.2017)

Research Turkey.(2016), "Interview with Professor Tom Ruys: "Operation Euphrates Shield: The

Legality of Turkey's Recent Military Intervention in Syria and The Use of Force in Self-Defence against Non-State Actors", Vol. V, Issue 12, pp.6 – 14, Centre for Policy and Research on Turkey (ResearchTurkey), London, Research Turkey.

Resolotion S/RES/2249 (2015), Threats to international peace and security caused by terrorist acts,

20 November 2015, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249(2015)) (E.T 12.04.2017)

- Tarakçı, N.*(2016),Fırat Kalkanı Harekatının Jeopolitik Etkileri, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/32924/turkiyenin_suriyeye_askeri_mudahalesi (E.T09.04.2017)
- Taşdemir, F.*(2016), Kuvvet Kullanma Hukuku(Jus Ad Bellum)Açısından IŞID İle Mücadele, ed. Fatma Taşdemir, *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, Nobel Yayınları.
- Yeşiltaş, M., Öncel, R., Öztürk, B.*(2016), “Turkey’s Fight Against DAESH”, SETA, No 23, Kasım.
- Yılmaz, E. A., Irk, O.*(2015), Nikaragua Divan Kararları Işığında Kuvvet Kullanma ve Meşru Müdafaa Sorunu, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 13, S. 2.
- Sak, Y.*(2015), “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 11, Sayı 44.